

YAKIN DÖNEM TÜRKİYE-FRANSA İLİŞKİLERİ: 2017 FRANSA CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMLERİ VE SONRASINA DAİR ÖNGÖRÜLER*

Ozan ÖRMECİ¹

ÖZ

Türkiye ve Fransa arasındaki ilişkiler, köklü bir tarihsel zemine oturan ve güçlü ekonomik, kültürel ve siyasi bağlarla donatılmış kapsamlı ilişkilerdir. Ancak son dönemde Fransa’da yaşanan din-motifli terör olayları ve buna tepki olarak bu ülkede artan İslamofobi, Türkiye-Fransa ilişkileri açısından yeni sorunlar olarak ortaya çıkmıştır. Bu makale, Fransa’da yaşanan güncel gelişmelerin Fransa-Türkiye ilişkilerine etkisini yorumlamaya çalışacak ve 2017 Fransa Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ikili ilişkilere olası etkilerini değerlendirecektir. Bu noktada, adayların Türkiye’ye bakış açıları ve seçimleri durumunda Türkiye-Fransa ilişkilerine nasıl katkı yapacakları da bu makalede tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye-Fransa ilişkileri, İslamofobi, Charlie Hebdo Baskını, 2017 Fransa Cumhurbaşkanlığı seçimleri.

TURKISH-FRENCH RELATIONS IN RECENT YEARS: PREDICTIONS FOR THE 2017 FRENCH PRESIDENTIAL ELECTIONS AND BEYOND

ABSTRACT

Relations between Turkey and France are well rooted and based on strong economic, cultural and political ties between two countries. However, recent religious-affiliated terrorist attacks in France and rising Islamophobia in this country in response to these attacks emerged as new problems in bilateral relations. This article aims to analyze the effect of contemporary political developments in France and to discuss possible consequences of 2017 French presidential elections in terms of Turkish-French relations. In that sense, presidential candidates’ views on Turkey and their possible effect concerning Turkish-French relations will be discussed in the article.

Keywords: Turkish-French relations, Islamophobia, Charlie Hebdo Incident, 2017 French Presidential elections.

1.Giriş

Türkiye ve Fransa arasındaki ilişkiler, köklü bir tarihsel zemine oturan ve güçlü ekonomik, kültürel ve siyasi bağlarla donatılmış kapsamlı ilişkilerdir. Ancak son dönemde Fransa’da yaşanan din-motifli terör olayları ve buna tepki olarak bu ülkede artan İslamofobi, Türkiye-Fransa ilişkileri açısından yeni sorunlar olarak ortaya çıkmıştır. Bu makale, Fransa’da yaşanan güncel gelişmelerin Fransa-Türkiye ilişkilerine etkisini yorumlamaya çalışacaktır.

Bu bağlamda, Charlie Hebdo Baskını ve sonrasında Fransa’da yaşanan terör saldırıları ve Fransa’daki iç politik gelişmeler mercek altına alınacak ve 2017 Fransa Cumhurbaşkanlığı seçimleri temelinde geleceğe dair tahminlerde bulunmaya çalışılacaktır. Bu makale, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 9. cilt 2 numaralı sayısında yayınlanan “Yakın Dönem Türkiye-Fransa İlişkileri: Hollande Dönemine Yaşanan Normalleşme” makalesinin devamı olarak hazırlanmıştır. Çalışmada medya taraması temel bilimsel yöntem olarak tercih edilmiştir.

2.Charlie Hebdo Baskını ve Fransa’da Yükselen İslamofobinin İlişkilere Etkisi

7 Ocak 2015 tarihinde, Paris’te, -Hz. Muhammed’in karikatürlerinin yayınladığı gerekçesiyle- Charlie Hebdo adlı mizah dergisine yapılan barbarca saldırı sonucunda 12 Fransız vatandaşının hayatını kaybetmesi (Tüysüzöğlü, 2015), başta Fransa olmak üzere tüm dünyada büyük bir şok etkisi yaratmış ve adeta “Fransa’nın 11 Eylül’ü” olarak (Araz, 2015) bu ülke tarihi açısından bir milat noktası olmuştur. Olayı izleyen günlerde, Fransa’nın başkenti Paris’te birçok önemli dünya liderinin katıldığı büyük bir terör karşıtı yürüyüş düzenlenirken (Hürriyet, 2015), Fransa Cumhurbaşkanı François Hollande’in tüm sağduyulu açıklamalarına karşın, ilerleyen aylarda bu olaya yönelik tepkilerin Fransa ve genel olarak Avrupa’da İslam karşıtı bir kampanyaya dönüşmesinden ciddi anlamda endişe edilmektedir. Nitekim Almanya’dan başlayıp birçok Avrupa ülkesine yayılan İslam karşıtı PEGIDA hareketinin eylemleri, bu yöndeki endişeleri doğrular cinsten öncü sinyaller olarak okunabilir. Saldırı sonrasında Ipsos/Sopra-Steria adlı araştırma şirketi tarafından Fransız Le Monde gazetesi için yapılan bir araştırma ise (Le Monde, 2015), Charlie Hebdo saldırısı sonrasında Fransız halkının İslamcılık, İslam dini ve köktendinci terörizme yönelik yaklaşımlarını inceleyen önemli bir anket çalışması olarak dikkat çekmiştir.

21-22 Ocak 2015 tarihlerinde 1003 katılımcıyla internet üzerinden yapılan görüşmeler sonucu gerçekleştirilen araştırma, ilk olarak katılımcılara yöneltilen “Bugün Fransa terörle mücadele anlamında bir savaşta mıdır?” sorusuyla başlamaktadır. Katılımcıların yüzde 53’ü bu soruya “evet” yanıtını verirken, yüzde 47’si “hayır, bu abartılı bir yaklaşım” şeklinde konuşmuşlardır. Bu soruya “evet” cevabı veren katılımcıların yüzde 84’ü bu savaşın yalnızca cihatçı terörizme karşı olduğunu savunurken, yüzde 16’sı genel olarak İslam’a karşı bir savaş verildiğini söylemiştir. Fransa ve Avrupa’daki Müslümanları “düşman” olarak gören bu yüzde 16’lık grubun içerisinde yüzde 42’lik bir kitle Le Front National (Ulusal Cephe) partisi sempatanıyken, yüzde 16’lık bir kitle UMP (Halk Hareketi Birliği), yüzde 6’lık bir kitle ise iktidardaki PS (Sosyalist Parti) taraftarıdır. Fransızların yüzde 63’ü bu savaşın kazanılacağını iddia ederken, yüzde 36’sı olumsuz görüş beyan etmiştir. Çalışmada dikkat çeken bir diğer konu; Fransızların yüzde 51’inin İslam dininin Fransız değerleriyle uyummadığını düşünmesidir.

Ülkede sayıları milyonları aşan çoğu Arap kökenli Müslüman nüfusun entegrasyon sorunlarını daha da derinleştirebilecek olan bu eğilimin henüz sadece yüzde 51 düzeyinde olması, Fransa’da durumun hala toparlanabilir durumda olduğu yönünde umut vermektedir. Nitekim iktidardaki Sosyalist Parti (PS) sempatzanlarının yüzde 66’sı, İslam dini ve Fransız değerlerinin uyuşabileceğini düşünmektedir. Ancak bu oran, merkez sağ Halk Hareketi Birliği (UMP) için yüzde 39 ve aşırı sağ Ulusal Cephe (FN) içinse sadece yüzde 12’dir. Bu noktada, merkez sol PS dışında, merkez sağ UMP’ye (yeni adıyla Les Républicains – LR) de büyük sorumluluklar düştüğü açıktır. Zira FN çizgisinin Fransa’da baskın hale gelmesi, bu ülkeyi büyük sorunlara itebilir ve iç çatışmalara daha da açık hale getirebilir. Dahası, bu eğilim, Fransa’nın Müslüman nüfusu yoğun ülkelerle olan diplomatik, ekonomik ve kültürel ilişkilerini de bozacaktır.

Araştırmanın karamsar tablosunu yumuşatan bir diğer unsur ise; Fransızların yüzde 66’sının İslam’ın diğer dinler ölçeğinde pasifist bir inanç olduğunu düşünmesidir. Bu oran, özellikle PS seçmenlerinde çok yüksekken (yüzde 81), UMP (yüzde 53) ve hatta FN (yüzde 39) seçmenlerinde de çok düşük değildir. Ayrıca araştırmaya katılanların yüzde 50’si Fransa’nın cihatçı terörizme karşı askeri önlemleri arttırması gerektiğini savunurken, yüzde 40’ı aynı düzeyin korunmasını ve yüzde 9’u ise önlemlerin azaltılmasını savunmuştur. Bunlara ek olarak, katılımcıların yüzde 65’i, özellikle Suriye (İŞİD) konusunda Fransa’nın uluslararası bir koalisyon dâhilinde daha aktif bir politika sergilemesi gerektiğini ifade etmiştir. Halkın bu yöndeki güçlü eğilimi, ilerleyen günlerde Fransız hükümetini etkileyecek bir baskı unsuru haline gelebilir. Araştırmada dikkat çeken bir diğer konu ise, Charlie Hebdo katliamına neden olduğu iddialı edilen İslam peygamberi Hz. Muhammed karikatürlerinin yayınlanması tartışmasıyla alakalıdır. Fransızların yüzde 53’ü bu karikatürleri ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirir ve normal bulurken, yüzde 38’i bunları onaylamamış, ancak yine de demokratik bir rejimde yayınlanabileceğini savunmuştur. Katılımcıların yüzde 9’u ise, hem bu karikatürleri, hem de bunların yayınlanmasını onaylamamıştır. Bu durum, Fransa’daki ifade özgürlüğü ve laiklik eğiliminin gücünü göstermektedir. Ancak yine bu durum, Müslüman nüfusu yoğun ülkelerle bir krize dönüşebilir; zira Hz. Muhammed’in gösterilmesi, İslam dünyasında halen tabu olarak görülen bir konudur.

Charlie Hebdo katliamı gibi olaylar, Türkiye’nin AB üyeliğine karşı olanların önyargılarını güçlendirirken, bu yöndeki korkuları da pekiştirmektedir. Zira şu bir gerçektir ki; din, Fransızların gündelik yaşamını yönlendiren bir unsur olmamasına karşın, bu ülkedeki Hristiyan ve özellikle Katolik kimliği laik siyasi düzen içerisinde dahi halk tarafından içselleştirilmiştir. (Ayhan, Dalar, Ataman, 2010: 83) Strasbourg Üniversitesi Türkoloji Bölüm Başkanı Prof. Dr. Paul Dumont’a göre; Fransızların Türkiye algısı daha çok Haçlı Seferleri ve benzeri olaylara dayalı olarak tarihten beslenmektedir ve Türkiye, Fransız zihin haritasında net bir şekilde “Doğu” (Orient) olarak tanımlanmıştır. (Ayhan, Dalar, Ataman, 2010: 84)

Oysa Türkiye, daha önce de belirtildiği gibi Batı dünyasının önemli bir parçasıdır ve güncel siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkiler, bu ülkeyi Doğu'dan çok Batı dünyasına yakın bir yerde konumlandırmaktadır. Ancak bu durumun Fransız halkınca henüz yeterince iyi anlaşılmadığı görülmektedir. Bu da, Fransa'nın eğitim sistemi ve medya düzeni ve Türkiye'nin kendini bu ülkeye anlatma becerisi hakkında ciddi soru işaretlerinin doğmasına yol açmaktadır. Elbette bu noktada Türkiye'deki hükümetin İslamcı açıklama ve uygulamaları da yangına körükle gitmekten başka bir şey değildir.

IRIS araştırma merkezi² uzmanı Prof. Dr. Dorothe Schmid'e göre; Fransa'daki Türkiye algısını temelde üç farklı ve önemli grup oluşturmaktadır. Bunlar; Türkiye ile ekonomik ilişkiler geliştiren Fransız şirketleri ve onlara yakın siyasi gruplar (bunlar Türkiye'nin AB üyeliğini desteklemektedir), Fransız kamuoyu (Türkiye'yi turizm faaliyetleri dışında çok iyi bilmeyen ve bu ülkenin birliğe üyeliğine çok büyük oranda karşı olan Fransız halkı) ve Fransız siyasetçileri ve diplomasidir (bu grup da Türkiye'yi Ortadoğu ve dünya politikalarında daha çok bir rakip olarak görmektedir). (Ayhan , Dalar , Ataman, 2010: 85) Buradan da kolaylıkla anlaşılacağı üzere, Türkiye'nin Fransa ile daha iyi ilişkiler kurma ve AB üyeliği perspektifini güçlendirme şansı daha çok iş dünyası ile sınırlı kalmaktadır. Bu, yetersiz ama çok önemli bir destektir. Zira günümüz siyasal sisteminde, iş dünyası, diğer gruplara kıyasla çok daha ağır basmaktadır. Ayrıca şu an için Türkiye'nin son yıllarda geliştirdiği aktif dış politikasını stratejik rekabet düzeyinde algılayan Fransız diplomasisi ve siyasal seçkinleri de, ilerleyen yıllarda Afrika başta olmak Ortadoğu, Kafkasya ve diğer birçok coğrafyada işbirlikleri inşa edilmesi durumunda bu bakışını değiştirebilir. Zira CERI (Centre d'études et de recherches internationales) Sciences PO araştırma merkezinden³ Prof. Dr. Christian Lequesne'nin de belirttiği üzere; Fransa, Türkiye'nin Irak, Afganistan ve diğer krizlerde hem askeri, hem de yumuşak güç anlamında ne kadar etkili bir aktör olduğunun farkındadır (Ayhan , Dalar , Ataman, 2010: 87). Fransa'da Türkiye'nin AB üyeliğine destek veren bir diğer grup da, bu ülkede oldukça yaygın olan ve nüfusları 5 milyonu aşan Magrep kökenli Arap-Müslüman nüfustur. Paris Büyük Camisi'ne bağlı Al-Gazali Enstitüsü⁴ Başkanı Dr. Djelloul Seddiki'ye göre; Arap kökenli Fransızlar Türkiye'yi yakından takip etmekte ve Türkiye'nin AB'ye üyeliği halinde kendi haklarının daha iyi korunacağına inanmaktadırlar. (Ayhan , Dalar , Ataman, 2010: 89) Türkiye'nin Avrupa Müslümanlarına iyi bir rol model olan toplum ve ülke olmayı başarabilmesi, bu yüzden sadece bu ülkeye değil, Fransa ve Avrupa'ya da ciddi katkılar sağlayabilir. Ayrıca, Fransa'daki İslamofobik yaklaşımların Türklerden çok radikal İslamcı grupları ve Arapları hedef aldığı da düşünülürse, Charlie Hebdo Baskını gibi olaylar ve artan İslamofobi, Türk-Fransız ilişkilerini doğrudan ve toptan etkileyebilir. Lakin bu konuda Türkiye de dikkatli davranmalı ve kendisini -özellikle Suriye iç savaşı özelinde- köktendinci gruplardan ayırıştırarak, laik ve demokratik rejimine sahip çıkmalıdır.

² Web sitesi için; <http://www.iris-france.org/>.

³ Web sitesi için; <http://www.sciencespo.fr/ceri/fr>.

⁴ Web sitesi için; <http://www.institut-al-ghazali.fr/>.

dünya için ne derece önemli ve gerekli bir ülke olduğu noktasında algılamalara da sebebiyet verebilir.

Dolayısıyla, bu noktada iş biraz da Türk hükümetinin becerisine kalmaktadır.

3.2017 Fransa Cumhurbaşkanlığı Seçimleri ve Yakın Geleceğe Dair Öngörüler

Fransa'da 2015 yılının Mart ayında yapılan yerel seçimlerde, önceki Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy'nin lideri olduğu merkez sağ Halk Hareketi Birliği (UMP) ve ortakları (sonradan bu parti ismini Les Républicains – Cumhuriyetçiler olarak değiştirmiştir), elinde bulundurduğu Konsey sayısını 41'den 65'e çıkararak önemli bir zafer kazanmış, Cumhurbaşkanı François Hollande ve Başbakan Manuel Valls'ın partisi PS (Sosyalist Parti) ise, seçim sonrasında 30 civarında Konsey kaybetmiştir. (Uluslararası Politika Akademisi, 2015) Aşırı sağcı lider Marine Le Pen ve partisi FN (Ulusal Cephe) ise, hiçbir Konsey'de çoğunluk sağlayamamasına rağmen, seçimlerde oyunu arttırmıştır. 2017 Cumhurbaşkanlığı seçimleri öncesinde bir test işlevi gören bu seçim sonrasında, merkez sağ Cumhuriyetçiler'in adayı olan ve Nicolas Sarkozy ve Alain Juppé gibi favori isimleri geride bırakan François Fillon'un Cumhurbaşkanlığı ihtimali güç kazanmıştır. (Bezmez, 2016) Seçime henüz daha epey zaman olmasına karşın, 2015 yılı Eylül ayında yapılan son anketler, Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde mevcut Cumhurbaşkanı François Hollande'in aday olması durumunda ilk turu geçmesinin zor olduğunu ve Ulusal Cephe lideri Marine Le Pen'in şu an için ülkedeki en popüler siyasetçi olduğunu göstermektedir. (Le Figaro, 2015) Zaten Hollande, kısa bir süre önce aday olmayacağını ilan etmiş (Le Figaro, 2016) ve merkez solun adayı olarak öne çıkan ve Başbakanlıktan istifa eden Manuel Valls'ın Cumhurbaşkanlığı şansı artmıştır. (DW, 2016) Ancak Valls'ın 2017 yılı Ocak ayı içerisinde parti içerisindeki yarışı kaybetmesi neticesinde, Sosyalist Parti'nin (PS) Cumhurbaşkanı adayı Benoit Hamon olarak ilan edilmiştir. Yakın geçmişte (2002) Jacques Chirac'ın Cumhurbaşkanlığı seçimi ikinci turunda Jean-Marie Le Pen'e karşı kazandığı ezici zafer (yüzde 82,2 – yüzde 17,8) de düşünüldüğünde⁵, merkez sağın adayı olması kesinleşen François Fillon'un 2017 Fransa Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin halen favorisi olduğu söylenebilir. Zira genelde Fransız merkez solu ve aşırı solu, böyle durumlarda merkez sağın adaylarını aşırı sağ temsilcilerine tercih etmektedirler. Bu nedenle, 2017 seçimleri için en güçlü aday şu an için yeniden merkez sağın adayı olan François Fillon'dur. Ancak eşyle ilgili gündeme gelen bazı usulstüzlük iddiaları (The Economist, 2017) sonrasında, Fillon'un oy oranları bir anda yüzde 25-26'lardan yüzde 20 seviyesine inmiş ve favori konumu sarsılmıştır. Fillon, ikinci tura kalabilirse Le Pen karşısında Cumhurbaşkanı seçilmesi yüksek ihtimaldir; ancak şu an için ilk turda elenmesi riski söz konusudur. Yine de Fillon'un şansını küçümsememek gerekir.

2017 Fransa Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin favorisi olarak gösterilen ve AB yanlısı çevrelerde Marine Le Pen'e karşı bir umut haline gelen François Fillon, aslında 1954 doğumlu ve senelerdir devletin en üst mevkilerinde görev yapmış ülkesinde gayet iyi bilinen bir Fransız siyasetçidir. 2002-2007 yılları arasında Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy'nin Başbakanlığını yapmış olan Fillon, elbette solun düşen popülaritesi ve aşırı sağ tehlikesi karşısında adeta "kötünün iyisi" olarak bir umut haline gelmiştir. (The Guardian, 2016)

Devletin en üst kademelerinde görev yapmasına karşın fazla medyatik olmayan ve dünyada pek tanınmayan Fillon, bu nedenle "Mister Nobody" (Bay Hiç Kimse) olarak adlandırılmış ve tarzi eleştirilmiştir. (Schenider, 2016) Katolik değerlere sıkı sıkıya bağlı bir siyasetçi olan Fillon, Hollande döneminde yasalaşan eşcinsel evliliklerine karşı gruplar tarafından da desteklenmektedir. (McKenzie, 2016) Fransa'da yaşayan Siyaset Bilimi öğrencisi ve Uluslararası Politika Akademisi yazarı Temmuz Yiğit Bezmez, Fransız basınında yer alan haberleri inceleyerek, Fillon'un yönetimde otoriter, kültürel açılarından muhafazakâr, ekonomik anlamda ise oldukça liberal bir program ortaya koyduğunu iddia etmiş ve seçimin favorisi olarak onu ön plana çıkarmıştır. (Bezmez, 2016) Hakikaten de, Avrupa basın-yayın organlarında "Demir Leydi" lakaplı neo-liberal İngiliz Başbakanı Margaret Thatcher'a benzetilen Fillon, ekonomide sert tedbirler önermekte; 35 saatlik haftalık çalışma süresini arttırmayı ve bu süreyi 48 saate kadar çıkarmayı, emeklilik yaşını 62'den 65'e yükseltmeyi ve kurumlar vergisi oranını da yüzde 33'ten yüzde 25'e indirmeyi vaat etmekte ve çalışan kesime yönelik acı bir reçete sunmaktadır. (Bezmez, 2016) Aile vurgusu ve eşcinsel evlilikleri ile kürtaj gibi konularda muhafazakâr tutumlarıyla kültürel açıdan koyu Katolik olarak değerlendirilebilecek Fillon, seçimler öncesinde tüm anketlerde en şanslı aday durumundaydı. Bu anket çalışmalarında, Fillon, ilk turda yüzde 25-26 arası bir oy oranında gösterilmekte ve ikinci turda Le Pen karşısında yüzde 62 gibi bir oyla seçilmesi öngörülmektedir.⁶ Ancak son dönemde anket firmalarının Avrupa seçimleri ve referandumlarında yaptıkları isabetsiz tahminler de göz önünde bulundurulursa, Fillon için henüz kesinlikle iş bitmiş ve seçim kazanılmış değildir. Dahası, son dönemde eşitle ilgili ortaya atılan yolsuzluk iddialarının da etkisiyle, Fillon'un desteği hızla düşmüş ve anketlerde 2. sıradan 3. sıraya indiği gözlemlenmiştir.⁷ Buna karşın, Fillon'un yarışı şimdiden kaybettiği de iddia edilemez. Ünlü İngiliz haber ajansı BBC, Fillon'u "Fransız soğukkanlılığı ile radikalizmi harmanlayan kişi" olarak takdim etmektedir. (Schofield, 2016) Alman DW ise, Fillon için "hem sosyal, hem muhafazakâr açıdan inanmış bir Katolik, İslam karşıtı, milliyetçi yanlarıyla bir yurtsever ve aynı zamanda da radikal liberal reformların savunucusu" ifadelerini kullanmıştır. (DW, 2016) Eşi Galli olan Fillon, İngiliz kültürüne de oldukça aşina bir isimdir. En önemlisi, Fillon, -Marine Le Pen'in aksine- AB karşıtı değildir (Maurice, 2016) ve bu nedenle AB çevrelerinden seçim kampanyası döneminde yoğun destek alabilir. Ancak Fillon'un çalışan kesime yönelik sert tedbir önerileri, Fransız emekçilerini

⁶ "21 janvier 2017 NOTICE TECHNIQUE ENQUÊTE « LA GAUCHE PEUT-ELLE L'EMPORTER EN 2017? »", Wikipedia, Erişim Tarihi: 13.12.2016, Erişim Adresi: http://www.ipsos.fr/sites/default/files/doc_associe/notice_technique_enquete_gauche_-_ipsos_france_2_janvier_2017.pdf.

⁷ Bakınız; "Intentions et motivations de vote pour l'élection présidentielle de 2017 9 mars 2017", Erişim Tarihi: 09.03.2017, Erişim Adresi: <http://harris-interactive.fr/wp-content/uploads/sites/6/2017/03/Rapport-Harris-Intentions-vote-election-presidentielle-France-TV-2.pdf>.

rahatsız ederek, onları Marine Le Pen, Emmanuel Macron veya Manuel Valls gibi alternatif adaylara yönlendirebilir. Dahası, Fillon'un koyu Katolik kimliği ve Türkiye'de son yıllarda neredeyse devlet dini haline gelen İslam'ı AB dışında gören yaklaşımları (Zaretsky, 2016), Türkiye-Fransa ilişkileri bağlamında Sarkozy dönemi gibi çeşitli sorunlar yaratabilir. Bu nedenle, Fillon dönemi François Hollande döneminde en azından bir süreliğine yaşanan "bahar" havasını durdurabilir ve Sarkozy dönemindeki gibi olmasa da, ilişkileri geren çeşitli polemiklere neden olabilir. Fransa politikası uzmanı İngiliz akademisyen Profesör John Gaffney de (Örmeci, 2017), Fillon'un kemer sıkma tedbirleri nedeniyle seçilmesinin zor olduğunu vurgulamaktadır.

Sol kesime bakıldığında ise, 2012 yılında François Hollande ile yakalanan sürpriz zaferin ardından durum pek parlak gözükmemektedir. Başbakanlıktan istifa ederek Sosyalist Parti adına Cumhurbaşkanı adaylığını açıklayan Başbakan Manuel Valls, anketlerde ikinci tura kalma şansının epey yüksek olduğu görülen en iddialı sol siyasetçidir. Valls, Fransa'da son dönemde yıldızlaşan genç bir politikacıdır ve yükselişte olan ender sol siyasetçilerden biri olarak dikkat çekmektedir. (Araz, 2014) İspanyol (Katalan) asıllı olan Valls, güvenlik politikalarına yatkınlığı nedeniyle Fransız basınında bir dönem "Küçük Sarkozy" ya da "Solun Sarkozy'si" olarak da adlandırılmıştır. Katı ideolojik yaklaşımlar benimsemek yerine pragmatik davranan bir siyasetçi olduğu gözlemlenen Valls'in seçilmesi durumunda, Türkiye-Fransa ilişkileri Hollande döneminde olduğu gibi normalleşme seyrinde devam eder ve hatta daha büyük bir ivme de kazanabilir. Türkiye'nin AB üyeliği ihtimalinin devam etmesi ve Fransa'daki Müslüman nüfusun özgürlüklerinin korunması açısından, bu ülkede sol bir iktidarın (Cumhurbaşkanı'nın) olması, Türkiye için her şekilde daha avantajlıdır. Ancak Fransız solunun Ermeni ve Kürt meselelerindeki tutumu, sağa kıyasla daha serttir ve bu da ikili ilişkilerde önemli bir sorun teşkil edebilir. Ayrıca 5 yıllık François Hollande döneminde Fransa'nın yaşadığı terör travmaları ve ülkedeki ekonomik sorunların tam anlamıyla çözülememiş olması, son dönemde yeni arayışlara yönelen Fransız seçmen açısından Valls'i ve genel olarak sol parti adaylarını olumsuz adaylar haline de getirebilir. Nitekim Valls, 30 Ocak 2017 tarihi itibarıyla çok sürpriz bir şekilde parti içerisindeki yarışta Benoît Hamon'un arkasında kalmış ve Cumhurbaşkanlığı adaylığına Sosyalist Parti adına çevrecilerden de destek alan Hamon seçilmiştir. Ülkesinde Millî Eğitim Bakanı olarak adını duyuran Hamon, son anketlerde⁸ yüzde 16,5 civarında oy oranıyla ikinci tura kalması zor olarak gözükken bir adaydır. İlerleyen haftalarda bu oy oranı yüzde 13'lere kadar düşmüştür.⁹ Hamon'un tek şansı, yüzde 12 civarında oy oranı olduğu görülen komünist aday Jean-Luc Melenchon'un kendisi lehine yarıştan çekilmesi gibi gözükmektedir. Ancak bu da beklenmeyen bir ihtimaldir. (Örmeci, 2017)

⁸ Ifop'un 2017 Şubat ayı başında yaptığı anket için bakınız; <http://cdn1-new-parismatch.ladmedia.fr/var/ifop/03-02-2017.pdf>.

⁹ "Intentions et motivations de vote pour l'élection présidentielle de 2017 9 mars 2017", Erişim Tarihi: 09.03.2017, Erişim Adresi: <http://harris-interactive.fr/wp-content/uploads/sites/6/2017/03/Rapport-Harris-Intentions-vote-election-presidentielle-France-TV-2.pdf>

Seçimler öncesinde, Sosyalist Parti'den (PS) ayrılarak merkez (liberal) çizgide yeni bir siyasal hareket (En Marche!) başlatan eski Ekonomi Bakanı Emmanuel Macron, sol ve merkez çizgideki seçmenleri birleştirmek ortaya çıkan bağımsız bir sol aday olarak son dönemde öne çıkmış ve bir anda favori haline gelmiştir (Politico, 2016). ABD Başkanı Barack Obama'yı hatırlatan renkli sloganlarla süslü hareketi sayesinde, Macron, hiç beklenmedik şekilde şu an seçimleri kazanmaya yakın gözükmektedir. 2017 yılı başında yapılan anketlerde, Macron bir anda yüzde 20 seviyesine ulaşmış ve ikinci tur için favori adaylardan biri haline gelmiştir. Mart ayında ise, Macron, yüzde 26 seviyesine ulaşarak birinci aday olmuştur.¹⁰ Macron, artan küresel rekabet koşulları içerisinde Fransa'yı iş dünyası ve uluslararası finansın merkezi yapmayı vaat etmekte ve gençliğiyle de ilgi çekmektedir. Ancak tecrübesiz oluşu ve kemer sıkma tedbirleri önermesi, hakkındaki önemli dezavantajlardır. Macron ikinci tura kalabilirse, Marine Le Pen karşısında yüzde 65'e yüzde 35 oyla seçilmesi öngörülmektedir. Macron, Türkiye-Fransa ilişkilerine ivme kazandırabilir ve ilişkileri özellikle ekonomik alanda iyice geliştirebilir. Fransız firmalarının Türkiye'deki büyük yatırımları da düşünüldüğünde, koşullar da Macron'un Cumhurbaşkanlığının başarılı geçmesini kolaylaştırabilir. Macron'un Türkofobi ve İslamofobi gibi argümanlar kullanmaması ve AB'ye yönelik desteği, bu noktada en umut verici verilerdir.

Şu an için ilk turda yüzde 25 civarında bir oy alacağı öngörülen, ancak ikinci turda Macron karşısında seçimi kaybetmesi beklenen Marine Le Pen'in Cumhurbaşkanlığı ise, Türkiye'nin AB üyeliği açısından bir felaket senaryosu olacaktır. Le Pen, babası Jean-Marie Le Pen'e kıyasla merkez siyasete daha yakın ve yatkindir ve aslında bazı açılardan partisini demokratik çizgiye yakınlaştırmayı başarmıştır. (Araz, 2014) Ancak ırkçı ve İslam karşıtı eğilimler, halen partisinde varlığını korumaktadır. Son dönemde Fransa'da yaşanan din-motifli terör saldırıları da Le Pen'in argümanlarına haklılık kazandırmakta ve elini güçlendirmektedir. Profesör John Gaffney'e göre, Fransız siyasal kültürü de, halktaki yaygın "kurtarıcı lider" beklentisi nedeniyle Marine Le Pen'in rüzgârı arkasına almasına yardımcı olmaktadır. (Örmeci, 2017) Fakat Le Pen'in Cumhurbaşkanlığı, aslında sadece Türkiye'nin değil, Fransa'nın AB üyeliğini de tartışmalı bir hale getirecek (Frexit) ve bu ülkede ciddi bir istikrarsızlık yaratabilecektir. AB projesine büyük ölçüde karşı çıkan ve Fransız ulusalçılığına yaslanan Le Pen, Fransa'yı Charles De Gaulle çizgisine benzer şekilde dış politikada bağımsız bir aktör haline getirmek ve Almanya'nın ve Amerika Birleşik Devletleri'nin gölgesinden kurtarmak istemektedir. Bunun için ilk etapta avro bölgesinden çıkışı talep eden Le Pen, ciddi bir muhalefetle karşılaşmazsa AB'den çıkışı dahi gerçekleştirebilir. Ayrıca Le Pen'in Cumhurbaşkanlığı gerçekleşirse, Fransa'daki Müslüman ve Afrika kökenli nüfus üzerindeki baskılar da artacak ve göçmen nüfusun geri gönderilmesi/azaltılması için çalışmalara başlanacaktır.

¹⁰ "Intentions et motivations de vote pour l'élection présidentielle de 2017 9 mars 2017", Erişim Tarihi: 09.03.2017, Erişim Adresi: <http://harris-interactive.fr/wp-content/uploads/sites/6/2017/03/Rapport-Harris-Intentions-vote-election-presidentielle-France-TV-2.pdf>.

¹¹ Nitekim son anketler, Fransız halkının yüzde 53'ünün de Frexit konusunda referandum yapılmasına destek verdiğini ortaya koymuştur.

Bakınız; "Une majorité de Français souhaite un référendum sur la sortie de la France de l'UE" (2016), Le Monde, Erişim Tarihi: 12.03.2016, Erişim Adresi: http://www.lemonde.fr/europe/article/2016/03/12/une-majorite-de-francais-souhaite-un-referendum-sur-le-frexit-la-sortie-de-la-france-de-l-ue_4881768_3214.html.

Ancak Şu an için, Fransa'daki gu dengeleri bu ülkede bu denli radikal bir dnŐimn kolay kolay mümkün olmadığını göstermektedir. nl Fransız dŐinr Bernard-Henri Levy ise (The Telegraph, 2016), Fransa'da halkın st üste patlayan yolsuzluk skandalları ve yaşanan terör olayları nedeniyle ana akım siyasetçilere tepki duymaya baŐladıklarını ve bu nedenle Le Pen'in bu seçimi ciddi anlamda kazanma Şansının olduğunu belirtmektedir.

Fransa'da 6-13 Aralık 2015 tarihlerinde iki turlu olarak yapılan yerel seçimlerde de, Mart ayındaki tabloyu netleŐtiren sonuçlar ortaya çıkmıştır. Nitekim 6 Aralık 2015 tarihindeki ilk turda 13 bölgenin 6'sında ilk sırayı alan ve toplam oy oranı açısından da yüzde 28'le birinci olan Ulusal Cephe, ikinci turda hiçbir bölgede çoğunluk sağlamayı baŐaramamıŐtır. (Le Monde, 2015) Bunun temel nedenleri; ikinci tur öncesinde Başbakan Manuel Valls'ın seçmenleri aşırı sağa karşı sandığa davet etmesi¹² ve merkez sağ ve merkez sol arasında Le Pen ve partisine karşı seçim ittifaklarının kurulmasıdır. Bu baların sonucunda, 13 bölgenin 7'sinde merkez sağ Cumhuriyeti Parti ve ortakları, 5'inde ise merkez sol Sosyalist Parti ve ortakları zafere ulaŐmıŐtır. Bu sonuçlar, yukarıda yapılan analizi doğrulamakta ve 2017 yılında merkez sağın adayı olan François Fillon'un Cumhurbaşkanı olmasının güçlü bir ihtimal haline geldiğini ispatlamaktadır. Ancak Marine Le Pen ve partisinin hızlı oy artıŐının yakın zamana kadar devam ettiği de burada not edilmelidir. Le Pen, seçimleri takiben "La France apaise" sloganıyla yeni bir kampanya baŐlatarak merkez sağa açılmayı sürdürmektedir. (Accetti & Bickerton, 2016) Fakat AB karŐıtlıėı nedeniyle, Le Pen aleyhine seçim kampanyası döneminde medyada güçlü rzėarlar esebilir ve Fransız seçmenleri Fillon ve Macron alternatiflerine doğru yönlendirilebilir. Bu da, Le Pen'in halen bile daha sürpriz aday durumunda olması sonucunu doğurmaktadır. Sonuç olarak, Fransa ve dünyadaki farklı basın-yayın kuruluşlarında yapılan tüm analizlerde de görüldüğü üzere (Masters, 2017), seçimlerde 3 adayın (Le Pen, Fillon, Macron) Şanslı olduğu görülmektedir. Bu l arasında ikinci tura hangi iki adayın kalacağı ise son derece kritik olacaktır. Şu an için gözüken, Macron-Le Pen ikilisinin ikinci aŐamaya kalmaları ve burada da Macron'un epey farkla seçilmesi. Bu durum, Türkiye-AB ve Türkiye-Fransa ilişkileri açısından da son derece olumlu sonuçlara vesile olabilir.

Bugün Avrupa Birliği'nin birçok ülkesi halen ekonomik krizdeyken, AB'nin Türkiye politikaları -büyük lde- birkaç nesildir Türklerin adeta ikinci vatanına dönüŐen birliğin ekonomik lideri Almanya'nın siyasi iradesine bağlıdır. Ama Türkiye konusunda birçok konu da, geleneksel olarak AB'nin diğer lider ülkesi ve bir anlamda birliğin diplomatik lideri olan Fransa'ya bağlıdır. Fransa, yakın geçmişte Brüksel-Ankara ilişkilerini olumlu (Jacques Chirac) veya olumsuz (Nicolas Sarkozy) anlamda etkilemeyi baŐarmıŐ önemli bir diplomatik güçtür. (Abdullayev, 2015) Bu noktada, Türkiye'nin AB yeliğinin ilerleyen yıllarda çıkmaza

girdiğinin kabullenilmesi durumunda, ikili ilişkileri bozmamak adına Fransa'nın da gayretleriyle Akdeniz Birliği projesi yeniden gündeme gelebilir. Son dönemde Doğu Akdeniz'de Mısır, Kıbrıs ve İsrail açıklarında keşfedilen yeni doğalgaz rezervleri, Akdeniz Birliği projesini güçlendirebilecek ve ciddiye alınır hale getirecek pozitif bir etki yapabilir. Bölgeye kıyası olan ülkelerden AB üyesi olmayan Türkiye, KKTC, Suriye, Lübnan, İsrail, Filistin, Mısır, Libya, Tunus ve Fas ile AB üyesi sahilدار ülkeler Güney Kıbrıs Rum Kesimi (Kıbrıs Cumhuriyeti), Yunanistan, İtalya, Fransa ve İspanya arasında kurulabilecek olan bir işbirliği, gerek bu kaynakların güvenli bir şekilde Avrupa'ya arzı, gerekse de bölgede yeni bir "birlik" kurulması anlamında yeni jeopolitik tasarımları tetikleyebilir. Bu gibi adımların, bölgede yaşanan Türk-Rum (Yunan) ve Arap-İsrail (Yahudi) anlaşmazlıklarının çözümlenmesinde de pozitif bir rol oynayabileceği akıllara gelebilir. Bu projenin gerçekleştirilmesi konusunda şu an için en büyük engeller ise; Suriye'de devam eden iç savaş ve Libya'daki istikrarsızlık, Filistin Sorunu ve Arap-İsrail çatışması, Kıbrıs Sorunu, Ege'deki Türk-Yunan anlaşmazlıkları ve Doğu Akdeniz'deki kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge paylaşımının henüz yapılamamasıdır. Ancak enerji politikalarının yarattığı cazibe sayesinde, şimdilik zor gibi gözükken bu sorunların çözümü, ilerleyen yıllarda çok kısa süreler içerisinde gerçekleştirilebilir. Bunun içinse, bölge ülkelerinde açık fikirli yeni liderlere ihtiyaç olduğu görülmektedir. AB üyeliğinin çıkmaza girmesi nedeniyle jeopolitik bir tıkanıklığa ve varoluşsal bir bunalıma girmiş gözükken Türkiye için de, Akdeniz Birliği'nin liderliğini –başka bazı ülkelerle birlikte- yapmak, bu ülke ve halkında yeni bir umut ve heyecan yaratabilir. Zira Türkiye'nin yeni-Osmanlılık macerası ve Ortadoğu arayışları, son yıllarda büyük bir çıkmaza girmiş gibi gözükmektedir. Geçmişte yapıldığı gibi bir içe kapanmacılık (izolasyonizm) seçeneğiye, bu ülkeye ekonomik açıdan büyük zarar verecektir. Bu nedenle, AB'ye tam üyelik hedefi bir noktada kesin olarak çıkmaza girerse, Akdeniz Birliği'ni ciddiye almak Türkiye'nin yararına. Bu konu, Türkiye-Fransa ilişkilerinde de bir Rönesans havası yaratmayı başarabilir. Zira Türkiye'nin "Avrupalı" kimliği bazı Fransızlarca kabul edilmese de, her iki ülkede de birbirlerinin "Akdenizli" kimliğine yönelik bir ön kabul mevcuttur.

4.Sonuç

Türkiye-Fransa ilişkilerinin geleceği, her iki ülkede yaşanacak iç politik gelişmelerin etkisiyle şekillenecektir. İslam karşıtlığının iyice yükseldiği aşırı milliyetçi ve içe kapanmacı bir Fransa senaryosu, kuşkusuz Türkiye ile olan ikili ilişkileri de olumsuz anlamda etkiler. Merkez sağ (Fillon), merkez sol (Hamon) veya merkezin (Macron) hüküm sürdüğü bir Fransa ise, Türkiye ile zaman zaman bazı konularda (Ermeni meselesi, Kürt sorunu vs.) sorun yaşasa bile, ekonomik, kültürel ve siyasal ilişkilerin geriye gitmesi mümkün gözükmemektedir. Dolayısıyla, Türkiye'nin Fransa politikası, daha çok merkez siyasal aktörlere

destek vermek stratejisi üzerine kurulabilir. Elbette merkez sol iktidarının devamı, Türkiye'nin AB üyeliğine açık kapı bıraktığı için daha olumlu bir senaryodur. Ancak merkez sağdan gelen bir Cumhurbaşkanı da (François Fillon), her ne kadar Nicolas Sarkozy'nin Cumhurbaşkanlığı dönemi pek olumlu hatıralar bırakmasa da, Türk-Fransız ilişkilerini özellikle ekonomik açıdan geliştirebilir. Emmanuel Macron gibi soldan gelip merkez siyasete kayan bir aday ise, parti desteği iç siyasette sorunlar yaratabilecek olmasına karşın, ikili ilişkilere iş odaklı yaklaşımla büyük ivme kazandırabilir. Bu noktada, Akdeniz Birliği fikrini de yabana atmamak ve gündemde tutmak gerekir. Hepsinden önemlisi ise, Türkiye'nin kendisinin merkez aktörlerin ağır bastığı ve demokratik ve laik niteliklerin korunduğu bir çizgide kalabilmesidir.

KAYNAKÇA

“2015 Fransa Yerel Seçimleri” (2015), Uluslararası Politika Akademisi, Erişim Tarihi: 09.09.2015, Erişim Adresi: <http://politikaakademisi.org/2015-fransa-yerel-secimleri-muhafazakar-zafer/>.

“21 janvier 2017 NOTICE TECHNIQUE ENQUÊTE « LA GAUCHE PEUT-ELLE L'EMPORTER EN 2017? »”, Wikipedia, Erişim Tarihi: 13.12.2016, Erişim Adresi: http://www.ipsos.fr/sites/default/files/doc_associe/notice_technique_enquete_gauche_-_ipsos_france_2_janvier_2017.pdf.

Abdullayev, E. (2015), “AB vs. Türkiye: Bütünleşmenin Derin Uykusu”, Uluslararası Politika Akademisi, Erişim Tarihi: 09.09.2015, Erişim Adresi: <http://politikaakademisi.org/ab-vs-turkiye-butunlesmenin-derin-uykusu/>.

Accetti, C. I.& Bickerton, C. (2016), “Neither Left Nor Right in France”, 18 Aralık 2016, Foreign Affairs, Erişim Tarihi: 20.02.2016, Erişim Adresi: <https://www.foreignaffairs.com/articles/france/2016-02-18/neither-left-nor-right-france>.

Araz, G. (2014), “Fransa’da Başbakan Değişikliği”, Uluslararası Politika Akademisi, Erişim Tarihi: 09.09.2015, Erişim Adresi: <http://politikaakademisi.org/fransada-basbakan-degisikligi/>.

Araz, G. (2014), “Marine Le Pen’in Önlenemez Yükselişi”, Uluslararası Politika Akademisi, Erişim Tarihi: 09.09.2015, Erişim Adresi: <http://politikaakademisi.org/marine-le-penin-onlenemez-yukselisi/>.

Araz, G., (2015), “Fransa’nın 11 Eylül’ü”, Uluslararası Politika Akademisi, Erişim Tarihi: 09.09.2015, Erişim Adresi: <http://politikaakademisi.org/fransanın-11-eylulu/>.

Ayhan, V., Dalar, M., Ataman, M., (2010), “Fransa’daki Türkiye Algısı: Türk Dış Politikası ve AB’ye Üyelik Süreci Bağlamında Bir Analiz”, Ortadoğu Analiz, Ekim 2010, Cilt 2, Sayı: 22, Erişim Tarihi: 09.09.2015, Erişim Adresi: http://www.orsam.org.tr/tr/uploads/Yazilar/Do-syalar/20101018_83_pdfsam_sayi22_WEB.pdf.

Bezmez, T. Y., (2015), “Fransa’da İnsanlığa Karşı Terör”, Uluslararası Politika Akademisi, Erişim Tarihi: 01.12.2015, Erişim Adresi: <http://politikaakademisi.org/2015/11/14/fransada-insanliga-karsi-teror/>.

Bezmez, T. Y., (2016), "Fransa'da Sola Veda Zamanı Yaklaşıyor", Uluslararası Politika Akademisi, Erişim Tarihi: 13.12.2016, Erişim Adresi: <http://politikaakademisi.org/2016/11/28/fransada-sola-veda-zamani-yaklasiyor/>.

"Elections régionales : ce qu'il faut retenir après le deuxième tour", Le Monde, Erişim Tarihi: 14.12.2015, Erişim Adresi: http://www.lemonde.fr/elections-regionales-2015/article/2015/12/13/ce-qu-il-faut-retenir-du-second-tour-des-elections-regionales_4831114_4640869.html.

"Emmanuel Macron launches political movement" (2016), Politico, Erişim Tarihi: 07.05.2016, Erişim Adresi: <http://www.politico.eu/article/emmanuel-macron-launches-political-movement/>.

"Fransa Başbakanı Valls istifa etti" (2016), DW, Erişim Tarihi: 13.12.2016, Erişim Adresi: <http://www.dw.com/tr/fransa-ba%C5%9Fbakan%C4%B1-valls-istifa-etti/a-36653541>.

"Fransa'da seçimlerin ikinci turu tamamlandı", Habertürk, Erişim Tarihi: 14.12.2015, Erişim Adresi: <http://www.haberturk.com/dunya/haber/1166575-fransada-secimlerin-ikinci-turu-tamamlandi>.

"French presidential election, 2002", Wikipedia, Erişim Tarihi: 13.12.2016, Erişim Adresi: https://en.wikipedia.org/wiki/French_presidential_election,_2002.

Hollande herkesi öptü, Davutoğlu ile sadece tokalaştı" (2015), Hürriyet, Erişim Tarihi: 12.01.2016, Erişim Adresi: <http://www.hurriyet.com.tr/hollande-herkesi-optu-davutoglu-ile-sadece-tokalasti-27949267>.

"How François Fillon became the French right's new hope", The Guardian, Erişim Tarihi: 13.12.2016, Erişim Adresi: <https://www.theguardian.com/world/2016/nov/23/francois-fillon-french-right-favourite-election>.

"Intentions et motivations de vote pour l'élection présidentielle de 2017 9 mars 2017", Erişim Tarihi: 09.03.2017, Erişim Adresi: <http://harris-interactive.fr/wp-content/uploads/sites/6/2017/03/Rapport-Harris-Intentions-vote-election-presidentielle-France-TV-2.pdf>.

"Labour of love: A scandal throws France's presidential race wide open", The Economist, Erişim Tarihi: 05.02.2017, Erişim Adresi: <http://www.economist.com/news/europe/21715979-fran-ois-fillon-admits-no-wrongdoing-putting-his-wife-payroll-his-campaign>.

"Leading French philosopher: Marine Le Pen may win election as people have lost interest in whether politicians tell the truth", The Telegraph, Erişim Tarihi: 05.02.2017, Erişim Adresi: <http://www.telegraph.co.uk/news/2016/11/20/leading-french-philosopher-marine-le-pen-may-win-election-as-peo/>.

Masters, J.,(2017), "How Powerful Is France's President?", CFR, Erişim Tarihi: 05.02.2017, Erişim Adresi: <http://www.cfr.org/france/powerful-frances-president/p38736>.

Maurice, E., (2016), "Fillon's EU vision: France leading a 'Europe of nations'" (2016), EU Observer, Erişim Tarihi: 13.12.2016, Erişim Adresi: <https://euobserver.com/political/136048>.

McKenzie, S., (2016), "France's presidential election: Who is Francois Fillon?", CNN, Erişim Tarihi: 13.12.2016, Erişim Adresi: <http://edition.cnn.com/2016/11/25/politics/francois-fillon-french-presidential-election/>.

Örmeci, O., (2017), "John Gaffney'e Göre 2017 Fransa Cumhurbaşkanlığı Seçimleri", Uluslararası Politika Akademisi, Erişim Tarihi: 09.03.2017, Erişim Adresi: <http://politikaakademisi.org/2017/03/07/john-gaffneye-gore-2017-fransa-cumhurbaskanligi-secimleri/>.

"Présidentielle : le retrait de Hollande unanimement salué par la classe politique" (2016), Le Figaro, Erişim Tarihi: 13.12.2016, Erişim Adresi: <http://www.lefigaro.fr/elections/presidentielles/2016/12/01/35003-20161201LIVWWW00334-discours-hollande-2017-elysee.php>.

"Rolling 2017 L'élection présidentielle en temps réel" (2017), Ifop, Erişim Tarihi: 05.02.2017, Erişim Adresi: <http://cdn1-new-parismatch.ladmedia.fr/var/ifop/03-02-2017.pdf>.

Schneider, V., (2016), "Primaire de la droite : François Fillon, la revanche de « Mister Nobody »", Le Monde, Erişim Tarihi: 13.12.2016, Erişim Adresi: http://www.lemonde.fr/election-presidentielle-2017/article/2016/11/21/francois-fillon-la-revanche-tant-attendue-de-mister-nobody_5034893_4854003.html.

Schofield, H., (2016), "Francois Fillon mixes French sang-froid and radicalism", BBC, Erişim Tarihi: 13.12.2016, Erişim Adresi: <http://www.bbc.com/news/world-europe-38108758>.

"Sécurité, politique, islam : comment réagissent les Français après les attentats?" (2015), Le Monde, Erişim Tarihi: 09.09.2015, Erişim Adresi: http://www.lemonde.fr/societe/article/2015/01/28/securite-politique-islam-comment-reagissent-les-francais-apres-les-attentats_4564681_3224.html.

"Sondage : Hollande exclu du second tour de la présidentielle" (2015), Le Figaro, Erişim Tarihi: 09.09.2015, Erişim Adresi: <http://www.lefigaro.fr/politique/2015/09/06/01002-20150906ARTFIG00155-sondage-hollande-exclu-du-second-tour-de-la-presidentielle.php>.

Tüysüzöglü, G., (2015), "Paris Saldırıları: Aslında Ne Oldu?", Uluslararası Politika Akademisi, Erişim Tarihi: 09.09.2015, Erişim Adresi: <http://politikaakademisi.org/paris-saldirilari-aslinda-ne-oldu/>.

"Une majorité de Français souhaite un référendum sur la sortie de la France de l'UE" (2016), Le Monde, Erişim Tarihi: 12.03.2016, Erişim Adresi: http://www.lemonde.fr/europe/article/2016/03/12/une-majorite-de-francais-souhaite-un-referendum-sur-le-frexit-la-sortie-de-la-france-de-l-ue_4881768_3214.html.

"Yorum: Brexit, Trump ve François Fillon" (2016), DW, Erişim Tarihi: 13.12.2016, Erişim Adresi: <http://www.dw.com/tr/yorum-brexit-trump-ve-fran%C3%A7ois-fillon/a-36556402>.

Zaretsky, R., (2016), "France's Zombie Catholics Have Risen — and They're Voting", Foreign Policy, Erişim Tarihi: 13.12.2016, Erişim Adresi: <http://foreignpolicy.com/2016/12/01/frances-zombie-catholics-have-risen-and-theyre-voting/>.